

DOCUMENTA

MONISTROL DE MONTSERRAT

Any VIII Núm.30 Abril - Juny, 2016

SUMARI

Editorial	1
Notícies	2
Divendres, un cafè a l'Arxiu	
<i>Haikus del</i>	
<i>Pedraforca</i>	3
Articles	
<i>Unes notes sobre Onomàstica a la</i>	
<i>zona nord de la muntanya de</i>	
<i>Montserrat</i>	4
<i>Josep Alcoverro Carós, gramàtic i</i>	
<i>literat, natural de Monistrol</i>	11
Curiositats de Monistrol i de	
Montserrat	
<i>Santa Maria de Montserrat a</i>	
<i>Roma</i>	14
<i>Records fotogràfics: les caramelles</i>	
<i>de Monistrol de Montserrat</i>	16

Editorial

Resulta gratificant poder comprovar la bona acollida que ha tingut el cicle d'actes culturals "*Divendres, un cafè a l'Arxiu*". La revista Documenta, número rere número, amb els seus col·laboradors, ens apropa noves històries del nostre Monistrol. Lluny de tòpics, Monistrol interessa molt més enllà dels monistolencs. Ja no són, solament, les muralles o Joan Carles Amat. Actualment tots aquests estudiosos ens han fet conèixer molts passatges històrics i han recuperat monistolencs de l'oblit. El darrer, el literat Josep Alcoverro Carós, natural de Monistrol i doctor en literatura.

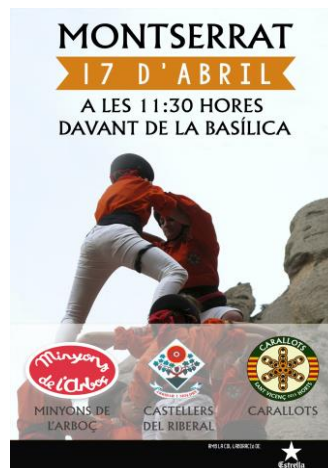
Justament, amb literatura volia concloure el meu breu parlament, i és que, a través de les paraules podrem passejar, agermanar-nos amb el Pedraforca. Des de les vistes de Montserrat podrem respirar uns altres aires de muntanya. En aquest cas, de la muntanya germana del Pedraforca. Tot això són sols unes poques coses de les tantes que viu i sent Monistrol de Montserrat. Resulta d'agrair que, entre tots, es pugui enriquir de tal manera el tresor que ens agermana i és, ni més ni menys, que aquesta vila nostra i el seu entorn.

Oriol Puig Morros
Regidor de Cultura

Notícies

Actuació colla gegantera a Montserrat

Ens han fet arribar a la redacció del Documenta la següent notícia: El proper 17 d'Abril, la Colla Castellera de Sant Vicenç dels Horts, coneguts popularment com els *Carallots*, actuarà a Montserrat conjuntament amb els *Minyons* de l'Arboç i els Castellers del Riberal. Aquest és el tercer any que la colla vicentina organitza una diada al terme de Monistrol, buscant un marc incomparable per les seves construccions. Els de la camisa taronja estaran acompanyats aquesta vegada pels seus padrins, els Minyons de l'Arboç i els castellers de la Catalunya Nord els castellers de Riberal. Taronja, vermell i verd tenyiran diumenge 17 d'abril a les 11.30 la plaça del Santuari.

“Agermanament” de Montserrat amb el Pedraforca

Ja és oficial el nou agermanament de la vila de Monistrol de Montserrat. En aquesta ocasió, no es tracta de cap localitat en concret sinó d'un entorn molt especial. Ens referim a un “agermanament” amb la muntanya del Pedraforca. Certament, com a constants espectadors de la màgia especial de Montserrat podrem entendre millor que molts altres la importància de l'entorn. Les sensacions i vivències que hom pot sentir cada vegada que camina vers el santuari montserratí o es deixa perdre pels camins del Parc Natural de Montserrat són molt semblants a les que es poden viure en ascendir el Pedraforca. De la mà del poeta Toni Gol Roca entrarem en contacte amb el Pedraforca i, amb els seus haikus, podrem percebre unes vibracions que ens seran germanes. Tot això, serà el pròxim dia 22 de desembre, dins els actes de Sant Jordi i, també, com a tercer divendres de mes podrem dir: avui toca, “Divendres, un cafè a l'Arxiu”.

Nous llibre a la biblioteca auxiliar

Dins la política d'adquisició i enriquiment d'eines d'estudi de la biblioteca auxiliar de l'Arxiu, hem pogut ingressar l'estudi de Francesc Xabier Gual i Remírez i Carles Millàs i Castellví amb el títol *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*. Es tracta d'un magnífic estudi demogràfic de la comarca veïna que, a més de ser un model metodològic, esdevé una font de dades complementàries de l'entorn de la vila de Monistrol de Montserrat. També, aprofitem l'ocasió per a informar que ens ha arribat un exemplar del llibre *Els ponts d'Esparreguera* escrit per Àngel Manuel Hernández i Eleuteri Navarro.

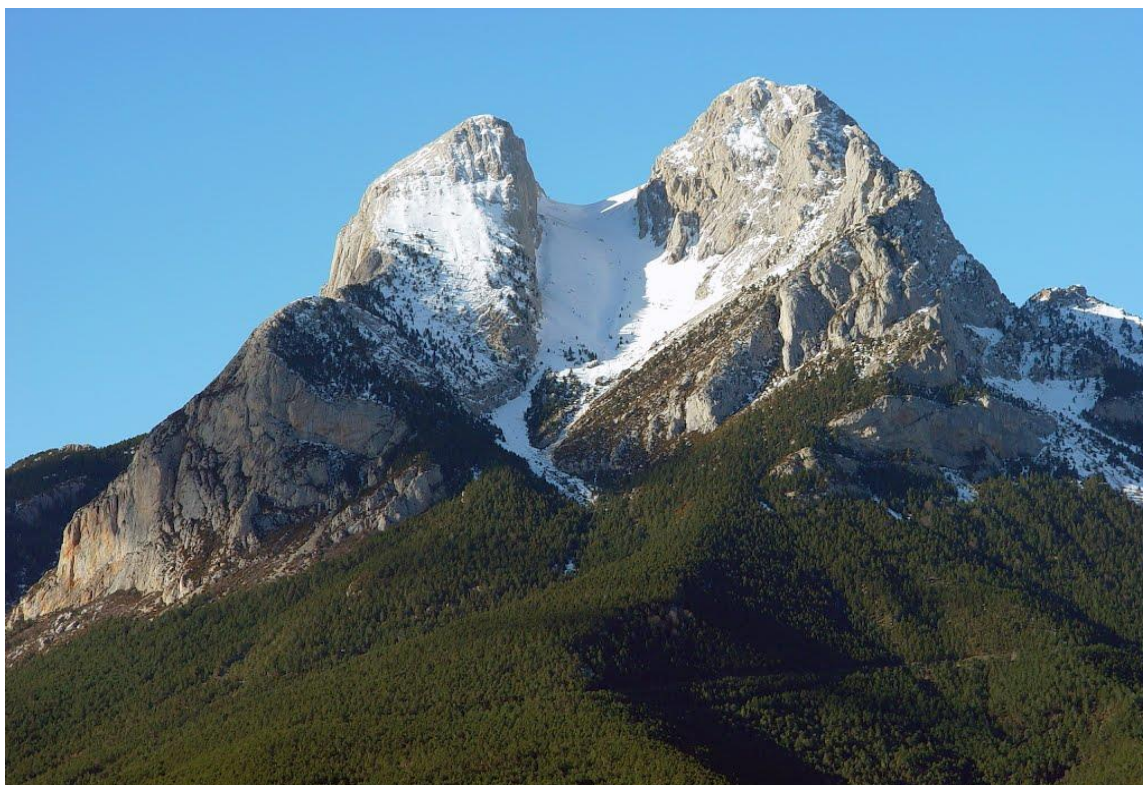
Divendres, un cafè a l'Arxiu

Montserrat i Pedraforca, dues muntanyes agermanades

El proper **divendres 22 d'Abril de 2016**, a les **19:00 hores**, tindrà lloc al casal cultural de Can Gibert l'especial presentació de *Haikus del Pedraforca*. Es tracta d'una obra poètica realitzada per Toni Gol i Roca, activista cultural, excursionista i, per sobre de tot, poeta.

De Montserrat en sabem moltes coses i des de fa molts anys. Ja des del 1881, quan el Papa Lleó XIII va proclamar a la Moreneta patrona de Catalunya, Montserrat es va convertir en la muntanya santa catalana. I no ha estat per menys, la vinculació de Montserrat en la història catalana és constant, clara i coneguda. Molts peregrins, transeünts, excursionistes, entre tants d'altres, ens parlen fàcilment de la mística de la muntanya. Les pedres i el seu magnetisme han inspirat poetes com Jacint Verdaguer, qui ens va deixar autèntiques obres mestres sota la inspiració de la terra montserratina.

Ara bé, si realitzéssim una consulta a Catalunya sobre quina altra muntanya pot ser emblema nacional, sens dubte, aquesta seria el Pedraforca. La seva forma, l'entorn i l'aire que se'n respira són propis d'un espai especial i molt preuat. No en va, la poètica a l'entorn del Pedraforca, la mística que hom pot sentir-hi en acostar-s'hi fan que, igualment, ens sentim en un indret on la natura ens ofereix un art viu, un espai natural on perdre-s'hi.

Així doncs, no podíem ni volíem deixar perdre l'oportunitat d'escoltar Toni Gol Roca qui, a través dels seus haikus, ens mostrarà com el Pedraforca i Montserrat són, sens dubte, dues muntanyes germanes. A través de la lectura de l'obra de Toni Gol ens apropiem i ens agermanarem amb el Pedraforca. Viurem una experiència poètica inusual ja que Gol entrellaça la passió pel vers amb l'afecció per la natura. El poeta berguedà ens aproximarà amb els seus haikus a dues muntanyes, a dos entorns i, en definitiva, a un mateix poble.

Articles

Unes notes sobre Onomàstica a la zona nord de la muntanya de Montserrat

Joan Valls i Pueyo

L'estudi de l'Onomàstica dels habitants d'un poble o d'un terme municipal és una tasca que cal realitzar com a eina complementària a la recerca de les notícies històriques d'aquell indret. Són moltes les raons que porten a utilitzar un determinat nom per als nounats, entre elles la influència que exercia la titularitat de les esglésies o de les diverses capelles que hi havia, així com dels llocs amb una important tradició de pelegrinatge, com fou el cas de Montserrat.

També és força important la tradició familiar, ja que no és gens estrany trobar-se una genealogia on apareguin uns quants personatges anomenats Francesc, per exemple, un darrere l'altre, generació rere generació. Com a complement del que diem i com a nota curiosa, no podem oblidar el cas de la família Gimferrer de Sant Vicenç de Castellet. El senyor Josep Gimferrer va fer redactar el seu testament el dia 18 de maig de 1802 i, en ell, declarà que les seves filles eren Victòria, Maria i Francisca, i els seus fills Jaume, Salvador, Francesc i Francisco, que era l'hereu.¹

El nom Zoile, un cas específic de Monistrol de Montserrat

Si seguim amb l'esquema anterior, sobre la diferenciació entre el nom Francesc i el nom Francisco, hem de creure que els escriptors feien cas de la pronúncia de cadascun dels portadors dels noms, de manera que ho copiaven literalment, tal com els escoltaven. Veiem el cas d'una relació dels habitants de Monistrol de Montserrat, els noms dels quals van acompanyats del seu ofici, redactat el 23 de març de 1718. Pel que fa al que cobren, només hem copiat els primers com a mostra representativa. Entre la gran diversitat de noms, hi trobarem cinc persones anomenades Francesc i altres cinc anomenades Francisco:

¹ VALLS I PUEYO, Joan. *Castellet de Bages. Notes històriques del Sant Vicenç de Castellet preindustrial*. En premsa.

Certificam y fem fe nosaltres Jaume Lopez, batlle, Valenti Pujol, Silvestre Vives y Francesch Gibert, jurats de dita vila de Monistrol de Monserrat, com avem feta exacta evariguacio y diligensia en mirar, regonexer y saber lo que cada un dels particulars de dita vila de Monistrol y son terme quanyan quescun any ab son comers, industria y treball. Los quals son com se segueix:

Los tudors y curadors dels pubills y ereus del quondam Joseph Augirot, paraire, tenen una botiga de tall, se concidera guanyant en lo any, 40 lliures.

Jaume Pla, aplegador,
Joseph Anton, revenedor, se considera guanya lo any 30 lliures,
Gabriel Anton, aplegador,
Francesch Janer, jornalер,
Francisco Singla, aplegador,
Antonio Roca, fadrí aplegador,
Pera Pallarols, aplegador,
Joseph Maymo, menor cardedo,
Ramon Valls, pobre vell,
los ereus del q^o. Cipria Alzina, pages,
Pera Formigo, jornalер,
Francesch Gibert, cardeder,
Joan Costans, jornalер,
Gabriel Sort, menor jornalер,
Valenti Fons, jornalер,
Francesch Llobet, parayre,
Pau Soler, fadri jornalер,
Joan Torello, cardedo,
Carlos Malet, parayre,
Francisco Marcet, cullerayre,
Joseph Campá, bover,
Joseph Lleÿs, jornalер,
Joseph Llobet, texidor de lli,
Jacinto Peÿ, pobre jornalер,
Joan Comas, jornalер,
Joan Costa, fuster,
Joseph Amat y Carles, doctor en medicina,
Francisco Llobet, fadri ferrer,
Macià Viladoms, texidor de lli,
Ramon Jover, cardedo,
Ignasi Janer, espardanyer,
Gabriel Casals, espardanyer,
Salvador Batlle, pobre vell, aplegador,
Jaume Gages, bover,
Valenti Pujol, aplegador,
Arasma Prats, aplegador,
Jaume Prats, aplegador,
Simeon Pujol, paraÿre,
Joan Montanya, sastre,
Dorateya Vila, viuda te revendaria,
Francisco Mata, jornalер,

Jaume Lopez, apotecari pero no fa de son ofici per averli espatllada la botiga,
Joseph Casajoana, cirurgia,
Salvado Puig, sabater,
Silvestre Vives, pages,
Suil Dirla, fadrí aplegador,
Pera Jover, abexador,
Joan Sort, aplegador,
Pau Escuder, apotecari,
Simeon Comas, jornaler,
Felip Llobet, jornaler,
Francesch Estatuet, sastre,
Joan Voltá, fadri cirurgia,
Bartomeu Janer, jornaler,
Jeroni Cascant, fuster,
Joan Pons, vell jornaler,
Gabriel Roig, jornaler,
Suil Sanmarti, jornaler,
Diego Sort, aplegador,
Salvado Ribas, pobre vell,
Francesch Pons, parayre,
Joan Janer, pobre jornaler,
Joseph Camps, notari,
Francisco Miret, moliner,
Valenti Pujol, pobre cardado,
Pera Joseph Reýnalt, aplegador,
Joan Ricart, aplegador,
Jaume Costa, pobre jornaler,
Pera Tisans, jornaler,
Pera Marcet, retorsador de llana,
Jaume Janer, jornaler,
Jaume Boadas, pobre jornaler,
Gabriel Carner, bover,
Jaume Estatuet, aplegador,
Salvado Marcet, jornaler.

En fe de las quals cosas fem la present firmadas de nostras mans en dita vila de Monistrol vuy que comptan als 23 de mars de 1718. Jaume Pujol, batlle = Valenti Pujol, jurat, Vivas, Silvestre, jurat.²

Si donem un cop d'ull a un altre llistat, en aquest cas el dels 123 propietaris del terme de Vacarisses confeccionat l'any 1727,³ el nom majoritari, amb 31 representants, és el de Josep, seguit per Francesc (19), Joan (11), Pere (8), Jaume (4) i Antoni (4). Tanmateix caldria esmentar les senyores anomenades Margarida, Magdalena o Clemència, tot i que, en general i malauradament, la informació de l'onomàstica femenina és molt minsa. Avui volem destacar un dels noms que apareixen en aquella llista, i és el nom d'un dels propietaris, un pagès de Monistrol de Montserrat anomenat Zoile Dirla, que tenia dues estances i un hort al mas Palà, l'antic mas Riera de Vacarisses. Aquest nom

² Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Hisenda, lligall 3355.

³ ACA. Diversos. Can Falguera, lligall 12. Capbreu de Vacarisses de l'any 1727.

que, pel que sembla, avui cal escriure Zoile, si més no així es com ho fan a Monistrol de Montserrat, el trobem escrit de diverses maneres a la documentació: Zuyl (1628), Zuil (1636), Zoil (1670, 1824), Soylo (1674), Suil (1718), Zoilli (1744), Soy (1833), Zoylo (1852).⁴ Els cognoms monistolencs que cal relacionar amb la utilització d'aquest nom són els Alavedra, Camps, Carles, Dirla, Gibert, Puig, Pujol, Janer, Santmartí i Sort.⁵

Per trobar una pista que ens proporcionés una certa llum sobre el possible origen de la seva utilització en aquest indret, ens calgué llegir alguna de les històries publicades sobre el monestir de Montserrat, situat al terme municipal de Monistrol de Montserrat, especialment aquella curiosa obra titulada *La Perla de Catalunya*, publicada per Gregorio Argaiz l'any 1677. Dit autor ens fa saber que l'any 1629 fou elegit com a "General" de l'orde de Sant Benet "*Fray Juaz Diaz de Labandero, Monge professo del Monasterio de San Zoil de la Villa de Carrión de los Condes, donde hauia sido Abad dos vezes*".⁶ Aquesta ens va semblar que era la referència més adient per a entendre que fos exclusivament a Monistrol de Montserrat on trobem utilitzat aquell nom, desconegut a d'altres indrets, ja que qualsevol dels monjos o els mateixos abats montserratins, que coneixien l'existència del nom d'aquell monestir, podien haver exercit alguna mena d'influència en la seva utilització, ja que eren ells els que tenien cura de la parròquia de Sant Pere de la vila de Monistrol de Montserrat.

Zoile, o Zoilo, en castellà, fou un "màrtir de Córdoba, muerto un 27 de junio en la persecución de Diocleciano... su sepulcro estuvo primeramente en las afueras de la ciudad, en el barrio de Cis, y que más tarde fue trasladado al barrio de los bordadores".⁷ Diuen els autors que seguim que les relíquies d'aquell màrtir van ser traslladades el segle XI a Carrión de los Condes, a l'antiga província de Palència, on van aixecar el monestir de "San Zoilo y San Félix", vers l'any 1047, al barri del mateix nom, San Zoilo, al costat del riu Carrión. L'edifici que pot contemplar-se en l'actualitat es construï, segons diu Pascual Madoz, entre els anys 1537 i 1604. Va pertànyer, com hem dit, a l'orde de Sant Benet, si més no fins a la primera meitat del segle XIX, i més tard fou cedit als jesuïtes.⁸

Tornem, però, a Catalunya i acostem-nos fins al terme de Castellbell i el Vilar, concretament a les terres del mas Genovès, el propietari del qual, Joan Ambròs, àlies Genovès, la seva muller Constança i el fill Valentí van vendre, el 12 de desembre de 1628, una peça de terra de dita heretat, situada entre el camí ral i el riu Llobregat,⁹ al senyor Zoile Alavedra, pagès de Monistrol de Montserrat.¹⁰ Entre els altres monistolencs que declararen les propietats que tenien en el terme de Castellbell i el

⁴ Una notícia periodística de fa uns quants anys, ens recordava que la candidata d'un determinat partit polític a l'alcaldia de Girona es deia Zoila Riera. *El Periódico de Catalunya*. 29 de juny del 2002.

⁵ VALLS I PUEYO, Joan. "Onomàstica de Monistrol de Montserrat: el nom Zoile". *Vacarisses. Balcó de Montserrat*, núm. 418, juny del 2003.

⁶ *La Perla de Catalunya. Historia de Nuestra Señora de Monserrate. Escrita por el maestro fray Gregorio de Argaiz, cronista de la religion de San Benito. Dedicada al Serenissimo Señor Don Juan de Austria, Principe de la Mar, y Gran Prior del Orden de San Juan. En Madrid en la imprenta de Andrés García de la Iglesia. Año M.DC.LXXVII*. Pàg. 249.

⁷ ALDEA VAQUERO, Quintín; MARÍN MARTÍNEZ, Tomás; VIVES GATELL, José. *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*. Madrid: CSIC, 1975. Vol. IV, pàg. 2812.

⁸ *Diccionario Espasa-Calpe*. Vol. XI, pàg. 1384.

⁹ Aproximadament a l'indret ocupat pels edificis de la fàbrica tèxtil del Borràs.

¹⁰ ACA. Diversos. Can Falguera, lligall 8. Capbreu de 1656-1671 dels terratinents de Castellbell.

Vilar, a mitjan d'aquell segle XVII, trobem Zoile Camps, Zoile Puig, Zoile Sort i Zoile Pujol.

El primer dels esmentats, el negociant Zoile Camps, que apareix en el capbreu de l'any 1656 de Castellbell com a propietari de peces de terra a la partida del Bellsolà, al costat del torrent del Tortuguier, es casà amb Maria Font, i tingueren, entre altres, el fill anomenat Josep Camps i Font, notari de la vila de Monistrol de Montserrat entre els anys 1705 i 1727,¹¹ que fou més conegut, un cop castellanitzat el seu cognom, com a Josep de Campo. Contraigué matrimoni amb la senyora Eulàlia Gual i Calsina, filla de Ramon Gual, doctor en medicina, i de Maria Rosa Calsina, de la nissaga dels Calsina de Marganell.

Entre els seus fills, destacarem avui la figura d'Eulàlia Camps o Campo i Gual, que es casà amb Francesc Gibert i Pons, de Monistrol de Montserrat. Aquest personatge era fill d'un altre Francesc Gibert i de Margarida Pons, que el dia 8 de maig de 1754 van comprar una peça de terra coneguda amb el nom del Clot de la Noguera, que formava part de l'heretat del mas Gall, del terme del Vilar.¹² El nom de la casa on vivia el masover d'aquelles terres fou la que originà el topònim "la Bauma", ja que en aquella partida antigament hi havia una gran balma, desapareguda el segle XIX amb la formació del terraplè que per allí, poc abans de l'actual estació de Castellbell i el Vilar, va permetre el pas de la línia ferroviària que procedent del terme de Vacarisses, es dirigia cap a Manresa. Del matrimoni abans esmentat fou fill el senyor Felip Gibert i Camps, "fabricant de panyos", casat amb Antònia Rovira d'Igualada, que l'any 1817 es convertí en el primer batlle constitucional de Monistrol de Montserrat. Felip tingué dos germans que eren bessons, Francesc i Zoile.

Aquest darrer, Zoile Gibert i Camps, estudià Lleys a la Universitat d'Osca,¹³ on constava com a "Licenciado en Leyes" el dia 11 de setembre de 1774. Fou capellà i l'any 1816 era l'arxiver de la Comunitat de Preveres de la vila de Monistrol de Montserrat. El mes de febrer del 1820 era beneficiat de dita parròquia i fou autor d'un manuscrit¹⁴ en el que relatà la història de la seva vila natal, justificant-la així en el començament de la seva obra: "*Lo veurer lo poch afecte que vull dia hi ha en saber las Antiquitats de esta Vila, me obliga posar ma á la pluma, y segons lo que he llegit, vist, y comprès, donar alguna notícia; perque en la posteritat pogan pendrer algun llum los que vindrán, y instruirse, perque las cosas segons lo temps prenen diferents semblants*".

En el seu text parla de la jurisdicció que exercia el monestir de Montserrat sobre la vila de Monistrol de Montserrat, queixant-se amargament que hagués deixat de pertànyer al bisbat de Vic: "*Lo Monastir de Montserrat ha fet varias cosas per fer olvidar en la*

¹¹ ACA. Diversos. Monacals d'Hisenda, lligalls grans, núm. 18.

¹² VALLS I PUEYO, Joan. "La Bauma (III)". *El Brogit. Periòdic informatiu de Castellbell i el Vilar*, núm 165, març 1994.

¹³ LAHOZ FINESTRES, José M^a. "Graduados catalanes en las facultades de Leyes y Cánones de la Universidad de Huesca". *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*. Núm. XV, 1997, pàgs. 167-220. Recordarem que en aquella mateixa universitat van estudiar els també monistrolencs Baltasar Riusech (1605-1608), Joan Grau (1617), Joan Riusech (1618) i Jeroni Olzina (1735), així com el senyor Francesc d'Asís Ubach, de Vacarisses, que constava com a "Bachiller en Leyes" el dia 23 de desembre de 1819.

¹⁴ Aquest manuscrit, de 40 pàgines conservat a l'Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat, el signà el dia 24 d'agost de 1824 dit "Dr. Zoil Gibert Pbre."

memoria dels naturals de esta Vila eser del Bisbat de Vich, valentse especialment dels dos Monjos que tenian per Vicaris en esta Vila especialment en los llibres de Battismes, esposoris, y testaments". Entre moltes altres notícies parla de Miquel Cordelles, un rector de la parròquia de Sant Pere de Monistrol de Montserrat, que ho era, al mateix temps, de la parròquia de Sant Vicenç de Castellbell, si més no vers l'any 1534.¹⁵

Zoile Gibert criticà també el fet de que molts dels habitants de la seva vila haguessin acceptat amb tanta facilitat el convertir-se en "aplegadors", és a dir, que acompanyessin els monjos que anaven a "*captar per N^a S^a de Monserrat*", ja que "*en la Juventut anaven á captar per los Santuaris á cavall, y en la Vellesa tindrian de anar á captar á peu per ells*", i anaven abandonant les seves feines tradicionals, "*resultant que fent eix ofici de Aplegador may mes solen treballar*".¹⁶

Per no allargar-nos més, direm que Zoile Gibert aportà interessants notícies sobre les cases i les diferents indústries de la vila, molins, trulls, així com sobre els pous de glaç, un d'ells construït "*en lo fi de la Riera de Mará, tambe molt gran, y fondo, y dihuen que de cada palm de glas que si posava, resultaba cent carregas, jo lo he vist ple, he estat dins quant lo acababan de omplir, y ab la ma toquí la Bolta que cubreix dit Pou, està situat en part ubaga, lo sol hi toca menos, y lo glas se manté millor*". Tanmateix deixà escrit que ben a prop de la capella de Sant Antolí hi havia una torre, que "*era construhida de pedra ab argila, alta uns quaranta palms, y de mon temps la destruïren per utilizar la pedra... jo mi havia ficat varias vegadas per cerciorarme de sa construcció*". Ja que hem esmentat l'ermita de Sant Antolí, volem recordar que hom sempre ha dit que fou construïda en temps del prior Ramon de Vilaragut, que governà el monestir de Montserrat els anys 1334-1348. Potser caldria revisar aquella referència, ja que hem llegit el testament del senyor Bertran de Sala, casat amb Bondie, veïns de Monistrol de Montserrat, fet el 20 de febrer de 1282, on s'especifica que va fer diverses deixes, entre les quals, deu sous a l'església de Sant Pere i una quartera d'oli a l'església de Sant Antolí.¹⁷

Per cloure aquest apartat, direm que un nebot de Zoile Gibert, Francesc Gibert i Rovira, fill del seu germà Felip i d'Antònia, contractà capítols matrimonials, el dia 27 de gener de 1823, amb Josepa Viñuales i Verdaguer, germana de Ramon, rector de la parròquia de Sant Vicenç de Castellbell.¹⁸ Aquests eren fills de Pere Viñuales, cirurgià, i de Francesca Verdaguer, naturals de Manlleu.

¹⁵ VALLS I PUEYO, Joan. "El parentiu d'Anna de Cordelles, senyora de Vacarisses". *Vacarisses. Balcó de Montserrat*, núm. 341, gener 1997.

¹⁶ En el document redactat el 23 de març de 1718 pels membres de l'Ajuntament de Monistrol de Montserrat que hem vist abans, hi consten catorze "aplegadors" entre la vuitantena dels monistolencs que tenien ofici. (ACA. Hisenda, lligall 3355) Cal veure també: PIZARRO CARRASCO, Carlos. "L'escàndol dels aplegadors d'almoines de Monistrol al diari *El Clamor Público* (24 d'abril de 1855)". *Documenta*, núm. 22, abril-juny, 2014.

¹⁷ Arxiu Comarcal del Bages (ACBG). Protocols notarials, 23.

¹⁸ Ramon Viñuales i Verdaguer era rector de la parròquia de Sant Vicenç de Castellbell entre els anys 1810 i 1828 i sabem que va fer testament el 2 de gener de 1816.

El cavaller Montserrat de Castellbell

A la documentació medieval no trobem esmentat ningú, ni dones ni homes, que duguin el nom de Montserrat, encara que aquest sí que el trobem utilitzat com a cognom. És el cas de Guillem de Montserrat, que actuà com a marmessor del testament de Ramon de Guàrdia, el 17 de juliol de 1205, i del senyor Berenguer de Montserrat, esmentat en un document de l'any 1239.

Per això, creiem que és un fet excepcional la presència a la documentació del segle XIII del senyor Montserrat de Castellbell, fill dels castlans del castell de Castellbell, un castell situat als peus de la muntanya de Montserrat, al sud de la comarca del Bages. Guillem de Castellbell i la seva esposa Elisenda, van nomenar hereu el seu fill Pere de Castellbell, el 18 de febrer de 1212, aprofitant la signatura dels capítols matrimonials que aquest va fer amb Sibil·la de Pacs. Aleshores, aquells castlans del castell de Castellbell van atorgar un seguit de masos de la zona corresponent a la parròquia de Santa Maria del Vilar al seu altre fill, creiem que més petit, anomenat Montserrat de Castellbell.¹⁹ Per altra banda, sabem que Montserrat de Castellbell, pel fet d'ésser cabaler, es va veure obligat a marxar de Castellbell, de manera que el 25 de febrer de 1234 residia a Pierola, quan va donar a l'abat de Sant Cugat del Vallès els drets de llossar que tenia sobre el mas *Coconis*, situat al terme del castell de Pierola, a l'actual terme dels Hostalets de Pierola.²⁰

El 29 de març de 1269, Guillem, fill de Montserrat de Castellbell, va rebre la potestat de cobrar els censos dels habitants del mas Ferreroles Sobiranes, del terme del castell de Castellbell, de mans del castlà Ramon de les Gunyoles i del seu fill Berenguer. Altrament, Guillem Artús, ciutadà de Manresa, digué el 15 de febrer de 1277 que Montserrat de Castellbell es negava a pagar-li un deute de dos sous i nou diners.²¹ Els castlans Guillem de Castellbell, Gueraua, vídua de Guerau de Castellbell, i el seu fill Ramon de Castellbell, establiren, el dia 1 de juny de 1279, el mas Rossell, del terme de Castellbell, a Guillem Rossell, pagès del mateix terme. Aquell dia, l'esmentat Guillem de Castellbell va donar autorització a Ferrer Bonet de cobrar els rèdits dels pagesos del terme de Castellbell, en un acte on hi fou present com a testimoni el cavaller Montserrat de Castellbell.²²

Montserrat de Castellbell seguia residint a Pierola, com veiem per la lletra que el rei català va adreçar el 25 de juny de 1285 a Pere de Cervera, per a que tractés sobre la contribució dels habitants del Vilar, els quals segons Montserrat de Castellbell havien de contribuir com els demés homes de Pierola.²³ El rei Pere reconegué el 26 de setembre següent que tenia un deute amb Felip Ametller, habitant de Terrassa, pel preu d'un cavall que va comprar-li en nom del cavaller Montserrat de Castellbell, el qual preu fou avalat amb els drets de la batllia de Terrassa.²⁴

¹⁹ ACA. Diversos. Can Falguera, lligall 175.

²⁰ SERRA I RIUS, Josep. *Cartulario de "Sant Cugat" del Vallès*. Barcelona: CSIC, 1945. Vol. III, pàg. 435, doc. 1322.

²¹ ACBG. Veguer, 1.

²² ACBG. Protocols notarial, 5.

²³ ACA. Cancelleria, reg. 66, foli 133v.

²⁴ ACA, Cancelleria, reg. 58, foli 52.

Com hem dit, la presència de Montserrat de Castellbell fou un cas excepcional, ja que no tornarem a trobar homes que duguin el nom de Montserrat, si més no, en el cas del terme de Castellbell i el Vilar, fins al segle XV. El senyor Montserrat Serra constava com a propietari del mas Serra, el futur mas Enric, entre els anys 1400 i 1445, mentre el seu veí Montserrat Oller, l'any 1445 era l'amo del mas Oller, l'actual mas Colomer. Clourem aquest relat, dient que a Monistrol de Montserrat, segons els nostres apunts, tant sols hi consta la presència del senyor Montserrat Vacarisses, un membre de la Confraria de Sant Jaume de paraires de draps de llana, segons ho llegim en un document del dia 10 d'abril de 1589.²⁵

.....

Josep Alcoverro Carós, gramàtic i literat, natural de Monistrol

Àngel M. Hernández Cardona

Josep Alcoverro Carós

Josep Alcoverro Carós va néixer a Monistrol de Montserrat el dia 5 de maig de 1877. Els seus pares eren Francesc Alcoverro Amorós, natural de Tivenys (Baix Ebre) i Maria Carós Condal, nascuda a Sant Andreu de Palomar, Barcelona. Era fill únic i romangué solter.

Moltes d'aquestes dades personals s'han extret d'una partida de naixement conservada, dins del seu expedient acadèmic, a l'Arxiu General i Històric de la Universitat de Barcelona (AUB), i que pel seu interès es relaciona a continuació. En el foli 45 del llavors llibre únic de la secció de naixements del registre civil de Monistrol de Montserrat consta que el dia 8 de maig de 1877 “ante D. Joaquín Casals, juez municipal, y D. José de Sarralde, secretario, compareció D. Francisco Alcoverro, natural de Tivenys, provincia de Tarragona, de edad treinta y un años, casado, fabricante, domiciliado en esta villa, calle del cuartel Levante,

número dos”, per tal d'inscriure un nen al registre civil i com a pare va declarar: “Que dicho niño nació en la casa del declarante el dia cinco del actual. Que es hijo legítimo del declarante y de Maria Carós, natural de San Andrés de Palomar, término municipal

²⁵ ACA. Protocolos notariales d'Igualada, 185.

del mismo nombre, provincia de Barcelona, mayor de edad, casada, dedicada a las labores propias de su sexo y domiciliada en la de su marido. Que es nieto por la línea paterna de D. José Alcoverro, natural de Tivenys, labrador, difunto, y de Francisca Amorós, natural de Cherta, viuda, domiciliada en Tivenys; y por línea materna de Joaquín Carós y de Manuel Condal, domiciliados en esta, calle del Puente, y que al expresado niño se le puso en el acto de su bautismo el nombre de José, Juan, Jaime”.²⁶

Morta la mare, quan ell tenia vuit o nou anys, el pare se n’anà a viure a Barcelona. En aquesta ciutat, va fer el batxillerat al Col·legi de Jesús, Maria i Josep (1890-1895), examinant-se a l’Institut de Barcelona i obtenint vuit excel·lents d’un total de setze assignatures. L’examen de grau el fa els dies 3 i 4 de juliol de 1895, aprovant-lo, i el títol de batxiller li és expedit el 15 de novembre de 1895.²⁷

Cursà la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona (1895-1898), amb unes notes brillantíssimes: un notable i deu excel·lents i d’aquests sis amb premi. Cal subratllar els excel·lents obtinguts en llengües clàssiques (l·latí, grec i hebreu). El 10 de juny de 1898 fa l’examen de grau sobre llengua grega i obté la qualificació d’excel·lent. El 13 d’octubre de 1898 el rector envia al degà de la Facultat de Filosofia i Lletres, l’expedient de Josep Alcoverro Carós per tal que el claustre el dictamini i pugui ser inscrit aquest alumne en el Llibre d’Honor de la Universitat de Barcelona. El títol de llicenciat li és atorgat el 17 d’agost de 1899 pel director general d’Instrucció Pública.²⁸

A la Universidad Central, de Madrid, fa quatre assignatures de doctorat (Historia de la Filosofía, Estética, Historia crítica de la Literatura española i Sánscrito), les quals aprova el mes de juny de 1899. El 25 de novembre de 1899 llegeix públicament el discurs “El poeta Cabanyes (estudio crítico-biográfico)” i el tribunal li atorga “la calificación de sobresaliente”.²⁹ La tesi doctoral d’Alcoverro, qualificada d’excel·lent, versa sobre la vida i l’obra del poeta Manuel Cabanyes (Vilanova i la Geltrú, 1808-1833). Es conserva manuscrita a l’Archivo Histórico Nacional de Madrid (AHN).³⁰

Retornat a Barcelona, després d’haver fet el doctorat a Madrid, esdevingué professor i director propietari del Col·legi-Acadèmia Verdaguer, situat a Sant Andreu, el barri on residia. Com a gramàtic intervingué activament en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona l’any 1906. A més, donava lliçons de llengua catalana i lliçons d’ortografia al Centre Popular Catalanista.

Publicà unes *Lliçons d’ortografia catalana* (1906), “obra qui armonisa’ls parers dels mellors gramàtics ab l’ortografia mes corrent; de gran utilitat pera les escoles y pera’ls qui desijen una guia, clara, bru y metòdica pera escriure en català”. Escriu aquest tractat d’ortografia uns pocs anys abans de la normalització lingüística i en aquest sentit és ben significatiu aquest paràgraf del pròleg, en el qual es pregunta “Quina pot ésser l’ortografia que, en lo possible, satisfaci’l general desitj de tenir una guia clara y concreta pera escriure en català? Lo qu’és nosaltres no hi sabem veure altra solució que la següent: En aquelles qüestions que’ls gramàtics ja han aclarides y en les que tots ells

²⁶ AUB, 01 EA Alcoverro Carós, José.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ AHN, Universidades, leg. 6316, exp. 4.

³⁰ *Ibidem*.

LLIÇONS
D'ORTOGRAFIA CATALANA

PRECEDIDES D'UNES BREVISSIMES NOCIONS DE
FONÈTICA
Y SEGUIDES DE DOS APÈNDIXS
EN JOSEPH ALCOVERRO Y CARÓS

Doctor en Filosofia y Letras
Director del Col·legi – Acadèmia Verdaguer

SANT ANDREU DE PALOMAR

Obra qui armoniza 'ls parers dels
mellors gramàtics ab l'ortografia més
corrent; de gran utilitat pera les esco-
les y pera 'ls qui desijen una guia
clara, breu y metòdica pera escriure
en català.

BARCELONA
Imprimeria de S. Farnarots
Casasnovas, 27 – Telèfon. 4137

1906

Portada del llibre *Lliçons d'ortografia catalana*

convenen, lo més rahonable és acceptar les llurs proposicions, encara que'l públich es resisteixi a acceptar-les; en aquelles altres qüestions respecte les quals els gramàtics no són arribats a un acort, lo lògich és acceptar l'ortografia dels més (d'entre'ls qui escriuen ab coneixement de causa, s'enten), tot esperant qu'aquells es posin d'acort, pera acceptar les llurs solucions”.

L'any 1908, el Dr. Alcoverro va llegir en la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció, la dissertació “Un sistema ortogràfic inter”. Entre altres coses va dir, segons una ressenya periodística, que “las cuestiones ortográficas no tienen por sí mismas importancia absoluta, ya que sin reglas ortográficas fijas han florecido grandes literaturas” i va ressaltar que l'ortografia “carecía de base sólida y única, y estudió las tres que la mantienen en equilibrio inestable: la etimología, la fonética y la costumbre”.³¹

Bon hel·lenista, traduï directament del grec les faules d'Isop, en dues entregues, recollides finalment en una de sola. Realitzades a la impremta Badia, duien el títol de *Faules d'Isop en vers* (1901 i 1904). A tall d'exemple es reproduïx la faula de “Las abellas y Júpiter” que fa així: “Envejasas las abellas/ perque la mel que fan ellas/ pels homes té de servir,/ á Júpiter invocaren,/ y al sentirlas, li pregaren, pera l'abús corretgir,/ que'ls hi donés prou potencia pera clavar sens clemencia/ al que fes tal, son fibló;/ sent tant forta la fiblada, que'l que rebés la picada/ morís sense remissió./ Júpiter tant s'enrabía,/ al veure sa gelosía,/ que decreta incontinent/ que, las que al home piquessen,/ el seu fibló s'arranquessen/ y morissen al moment.”

També donà a la llum un recull de *Rondalles y faules de cayent popular* (1905). Una primera part la titula “Rondalles velles folrades de noves” i comprèn “El novenari de Foramón”, “En Jeroni”, “La senyora de Tous” i “El retorn de la fira”. En la segona part, amb el nom de “Faules noves folrades de velles”, aplega les següents: “El niu”, “La viola y el romaní”, “El cargol”, “L'ase valent”, “La guineu”, “Les camises d'estopa”, “Els dos rossinyols”, “Faula endevinalla”, “Les tres ninetes” i “Gat y goç”.

Excel·lí com a poeta. A part d'algunes composicions poètiques no publicades, va escriure *Suspirs i fantasies* (1899) i *Aplech de versos* (1907). En aquest poemari, una de les poesies, titulada “Als pastors de Monistrol”, fa referència a la seva vila natal: “Pastorets de Monistrol/ pastorets de la montanya,/ els qui, anant a pasturar/ el remat tots els dissaptes,/ quedàveu embadalits/ sentint cantadiça d'àngels;/ els qui vàreu descobrir/ de vostra Mare l'estatge,/ la Verge de Montserrat,/ per boixos embolcallada,/ d'amagatalls jo'n sé molts/ ont la Verge hi és tancada;/ els cors de molts catalans/ com

³¹ *La Vanguardia*, 10 de març de 1908, pàg. 4.

una perla la guarden:/ si voleu saber quins són/ entrau dintre la seva ànima; la veureu qui sembla un cel,/ que'l seu cor sempre està en calma,/ y una alegria s'hi sent,/ com de cantadiça d'àngels./ Puig deueu estar a l'empir/ entorn de la Verge Santa,/ feu qu'un tresor tan preuat/ en mon cor hi tingui estada;/ que cada cor català/ siga per Maria una ara,/ i qu'ab vosaltres vinguem/ per vèurela cara a cara:/ sants pastors del meu poblet,/ pastorets de la montanya". Participà en nombrosos certàmens literaris, guanyant diversos guardons.

Com a dramaturg va escriure algunes obres de teatre, totes elles estrenades al Cercle Catòlic de Sant Josep, entitat santandreuenca de la qual era soci. A més d'alguna peça inèdita, és l'autor de *La competència* (1899, sarsuela amb música de Juliàs Vilaseca), *Á Misses dites, ó La lectura del Tenorio* (1899), *Qui no crida no és valent* (1900) i *Odi de races* (1901).

Catalanista fervent, fou soci actiu i membre de la junta directiva del Centre Popular Catalanista de Sant Andreu del Palomar, entitat encara existent amb el nom de Centre Cultural Els Catalanistes. A més de col·laborar en diverses publicacions locals, dirigí la revista mensual *Autonomia*, que editava el Centre Popular Catalanista.

Va morir a Barcelona el 8 d'agost de 1908, quan només tenia 31 anys. El número 272 de la revista *Il·lustració catalana*, del 16 d'agost de 1908, glossava la seva figura i adjuntava la fotografia que il·lustra el present article. El periòdic *Autonomia* li dedicà enterament el número 24, corresponent al mes de setembre de 1908, amb articles panegírics de Josep Carner, Joan Clapés, Josep Cararach, Guifré Coroleu i Ignasi Trullàs. A més de dedicar-li aquesta publicació, el Centre Popular Catalanista celebrà, el 19 de setembre de 1908, una sessió necrològica, a la qual s'adheriren les entitats següents: Unió Catalanista, Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció, Centre Moral d'Obrers de la Sagrera, Societat Coral La Lira, Joventut Catòlica, Foment Regional de la Sagrera, Societat Coral Eco de Catalunya, Ateneu Obrer de Sant Andreu, Associació Autonomista Republicana i Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

Curiositats de Monistrol i de Montserrat

L'església de Santa Maria de Montserrat, a Roma

Actualment, l'església de *Santa Maria in Montserratogli Spagnoli* és l'Església Nacional d'Espanya a Roma. Es va constituir com a tal a la primeria del segle XIX fruit de la fusió de dues institucions d'origen medieval, la de *Santiago y San Ildefonso de los Españoles* –aleshores situada a la Piazza Navona– i la de *Santa María de Montserrat* –ubicada a la Via di Montserrat–, ambdues establertes com a centres d'acollida per a peregrins espanyols necessitats o malalts. La primera

fou fundada per Alfonso de Paradinas, de Salamanca, i bisbe de Ciudad Rodrigo a partir de 1469, qui acollia sobretot peregrins procedents del Regne de Castella. La segona, la de Montserrat, fou dotada per la barcelonina Jacoba Ferrándiz i la mallorquina Margarita Pau, i aplegava els peregrins procedents de la Corona Aragonesa. L'any 1807, el Papa Pius VII aprovà la unió canònica d'ambdues esglésies, tenint en compte que la de Montserrat restava tancada des de 1798. Amb tot, el 1817, la de Santiago fou clausurada i, seixanta-un anys més tard, posada en venda, d'aquí que l'església de Santa Maria de Montserrat s'erigís com a única església nacional espanyola a Roma.

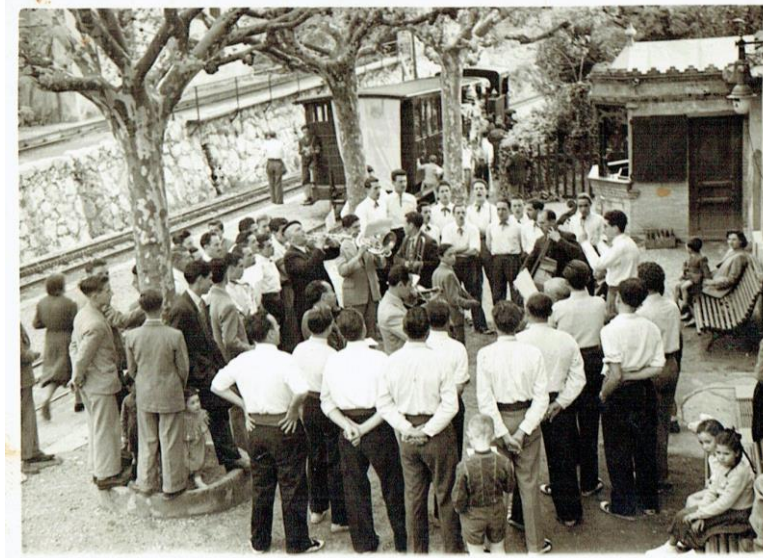

El conjunt arquitectònic és resultat d'un projecte d'Antonio de Sangallo el Jove. L'església es començà a construir l'any 1518, emperò, en el decurs dels anys, la construcció va patir interrupcions de manera intermitent, essent intervinguda per arquitectes com Bernardino Valperga o Francesco Capriani (conegut com a Francesco da Volterra), entre d'altres, els quals, val a dir, respectaren el projecte original. De tota l'edificació, vull destacar el portal de la façana principal, dissenyat per Tommaso de Marchis el 1726, el qual està decorat per un grup escultòric, obra de Carlo Monaldi, en què es representa la Verge amb el Nen en acte de serrar unes roques abruptes tot simbolitzant el *Monte Serrato* (Montserrat). A l'interior també podem trobar una capella dedicada a Santa Maria de Montserrat, ja que és la titular de l'església. La capella està presidida per una «Moreneta» de l'escultor català Manuel Martí Cabrer –anàloga a la talla que trobem al cambri de l'Abadia benedictina de Santa Maria de Montserrat–, i dos frescos laterals, *La navegación de San Raimundo de Peñafort* i *La Santa Montaña*, entre d'altres motius bíblics i marians.

Fotos: L.C.Burjalés, 2016

Laura Corrales Burjalés

*Records fotogràfics:
les caramelles de Monistrol de Montserrat*

Grup de caramelles a l'antiga estació del Cremallera (ca.1952). Arxiu Burjalés Miralles

Colla de caramelles a l'Era de Viserta (1952). Arxiu Burjalés Miralles

Crèdits: *Documenta Monistrol de Montserrat. Butlletí trimestral.*

Edita: Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat

Col·labora: Ajuntament i Regidoria de Cultura de Monistrol de Montserrat.

Acceptació d'originals: arxiuonistrolm@diba.cat

Subscripció: arxiuonistrolm@diba.cat

Registre legal: B.8069-2013